

УДК 351

DOI: 10.31359/2312-3427-2021-2-2-155

**Є.О. Бойко, д-р екон. наук, доцент,
професор кафедри менеджменту
Національного університету кораблебудування імені адмірала
Макарова**

ORCID: 0000-0003-1874-5433

**Н.В. Данік, канд. екон. наук, доцент кафедри фінансів та обліку
Миколаївського національного університету ім. В.О.Сухомлинського**

ORCID: 0000-0001-5821-6232

ІННОВАЦІЙНА МОДЕЛЬ УПРАВЛІННЯ ОРГАНІЧНИМ ВИРОБНИЦТВОМ

В статті обґрунтовано формування інноваційної моделі управління органічним виробництвом. Наведено структуру органічного тваринництва в ЄС. Розраховано частку сільськогосподарських земель, на яких виробляється органічна продукція у країнах ЄС. Обґрунтовано концептуальну схему моделі органічного виробництва, що базується на інтегрованому управлінні з урахуванням природоохоронної та ресурсозберігаючої функцій, що комплексно формує економічний механізм регулювання.

Ключові слова: сталий розвиток, інноваційна модель, органічне виробництво, інновації.

Постановка проблеми. У сучасних умовах саме інновації та науково-технічний прогрес є головними рушійними силами розвитку країни, визначають її роль і місце у глобальному оточенні, суттєво впливають на функціонування всіх сфер господарства. Не зважаючи на те, що основа розвитку органічного виробництва це природні ресурси, інновації, проникаючи у сферу агробізнесу, докорінно змінюють стартові умови та сприяють ефективному розв'язанню все більшої кількості традиційних для галузі проблем. Саме тому формування інноваційної моделі управління органічним виробництвом в сучасних умовах є досить актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання формування ефективної моделі органічного виробництва в Україні попередньо

досліджувалися відомими ученими України, зокрема: О. Десятнюк, К. Жидяк, І. Крамаренко, О. Колинько, І. Курцев, А. Крисоватого, О. Маслак, М.Стегней, О. Попова та ін. Однак постійні процеси глобалізації зумовлюють необхідність у формуванні інноваційної моделі управління органічним виробництвом відповідно до сучасних умов.

Формулювання цілей статті. Метою написання статті є формування інноваційної моделі управління органічним виробництвом.

Виклад основного матеріалу досліджень. У сучасних умовах, що характеризуються значним дефіцитом бюджетних коштів та зниженням інвестиційної привабливості більшості секторів вітчизняної економіки саме брак фінансування створює головну перешкоду для розвитку інноваційних процесів в аграрній сфері. У цьому контексті раціональною є думка К.Н. Жидяка, що пропонує:

- сконцентрувати капітал на пріоритетних напрямках розвитку, зокрема освіти, науці, прогресивних технологіях, підприємницькій активності на ринку наукомісткої продукції;
- забезпечити організацію конкурентоспроможного виробництва аграрно-продовольчої продукції, що можливо завдяки концентрації інвестицій у пріоритетних сферах, зокрема в розвиток людського капіталу, що є основою вироблення і впровадження нових знань організаційного, технологічного, економічного, екологічного спрямування;
- переорієнтувати інвестиції в розвиток галузей сільського господарства з порівняно високою інтенсивністю виробництва, що сьогодні потребують якнайшвидшого відродження на новій техніко-технологічній основі, забезпечують створення додаткових робочих місць на селі та виробництво імпортозамінних товарів;
- упроваджувати інвестиційно-інноваційні проекти будівництва промислових об'єктів з переробки енергетичних продуктів і виробництва біопального, що сприятиме випуску альтернативних видів екологічно чистого пального, утилізації надлишків виробленої сільськогосподарської продукції та проміжної продукції промислового виробництва, створенню нових робочих місць, збільшенню доходів сільського населення та надходжень до бюджету [1-16].

Основою інноваційного потенціалу економіки є наукові кадри та спеціалізовані наукові установи. Водночас скорочення державної підтримки науки, спричинене бюджетним дефіцитом, військовими діями на Сході, політичною та економічною нестабільністю, призвело до значного скорочення наукових установ і кадрів, що задіяні у виконанні досліджень у сільськогосподарській сфері. Одним з найбільш

перспективних трендів сільськогосподарського виробництва, до якого останні роки долучилася і наша країна, є орієнтація на органічне землеробство. Незважаючи на порівняно вищі ціни на органічні продукти, попит на них зокрема на європейському ринку, дедалі зростає. Це пояснюється насамперед значними перевагами екологічно чистої продукції для здоров'я людини: вона вирощується без застосування синтетичних хімікатів, не містить ГМО, проходить переробку без консервантів і барвників. Наукові дослідження та розробки з питань розвитку і просування органічної продукції, її популяризації серед населення і бізнесу здійснюють фахівці Міжнародної федерації «Рух за органічне сільське господарство» (IFOAM), заснованої 1973 року. У розвинених країнах, зокрема США, Канаді та ЄС, створена й успішно діє відповідна інфраструктура сертифікації, маркетингу та реалізації органічних продуктів. Звичайно, процес органічного виробництва є більш витратним, ніж традиційного, оскільки має обмежені можливості щодо продуктивності й термінів зберігання, потребує спеціалізованої логістики. Проте за рахунок зростаючого попиту та інших переваг органічно орієнтоване виробництво в Україні має значні стратегічні резерви для розвитку й експорту. Безцінним, за умови ефективної державної підтримки, є також внесок органічного землеробства у покращення екологічної ситуації та якості життя населення. «Так, суспільні блага органічного землеробства оцінюються в 40 дол. США на га/рік за рахунок скорочення викидів вуглецю і ще в 30 дол. США на га/рік за рахунок підвищення біорізноманіття. Крім того, за допомогою усунення таких негативних зовнішніх ефектів, як ерозія ґрунту і забруднення пестицидами, органічне сільське господарство приносить економію в межах від 150–200 дол. США на га/рік в порівнянні з традиційним виробництвом. У цілому, користь, принесена органічним землеробством докільню, оцінюється в 220–270 дол. США на га/рік» [2].

Дослідження статистичних даних підтверджує стійке зростання обсягів виробництва органічної продукції в державах ЄС. За даними Євростату ЄС-28, 2015 р. загальна площа органічного виробництва у країнах-членах становила 11,1 млн га проти 0,5 га у 2002 році. Протягом останнього десятиріччя органічна територія в ЄС збільшилася майже на 500 тис. га за рік, проти вона становить лише 6,2 % від загальної кількості сільськогосподарських земель в Європі. Органічне виробництво культивують майже 185 тис. ферм по в усій Європі. Більшість органічних земель (78 %) та господарств (81 %) припадає на країни-члени ЄС, які приєдналися до 2004 року (так звані 15 країн ЄС), в яких національне та

європейське законодавство, серед іншого, стимулювало розвиток цього сектору. Європейські країни, що вступили до ЄС з 2004 р., не відстають і швидко завойовують органічний ринок. У них спостерігається 12 % річних темпів приросту органічного виробництва впродовж 2002–2015 рр., а загальна чисельність органічно орієнтованих підприємств збільшилася майже в 10 разів. Проте навіть такі темпи розвитку виробництва значно відстають від приросту попиту на органічну продукцію [3]. За даними Євростату, значну частку органічних територій займають пасовища (58 %), зернові культури (20 %) та овочі й фрукти (15 %). У структурі тваринництва найвища частка органічного виробництва характерна для птиці (53 %), овець (48 %) та великої рогатої худоби (34 %) (рис. 1).

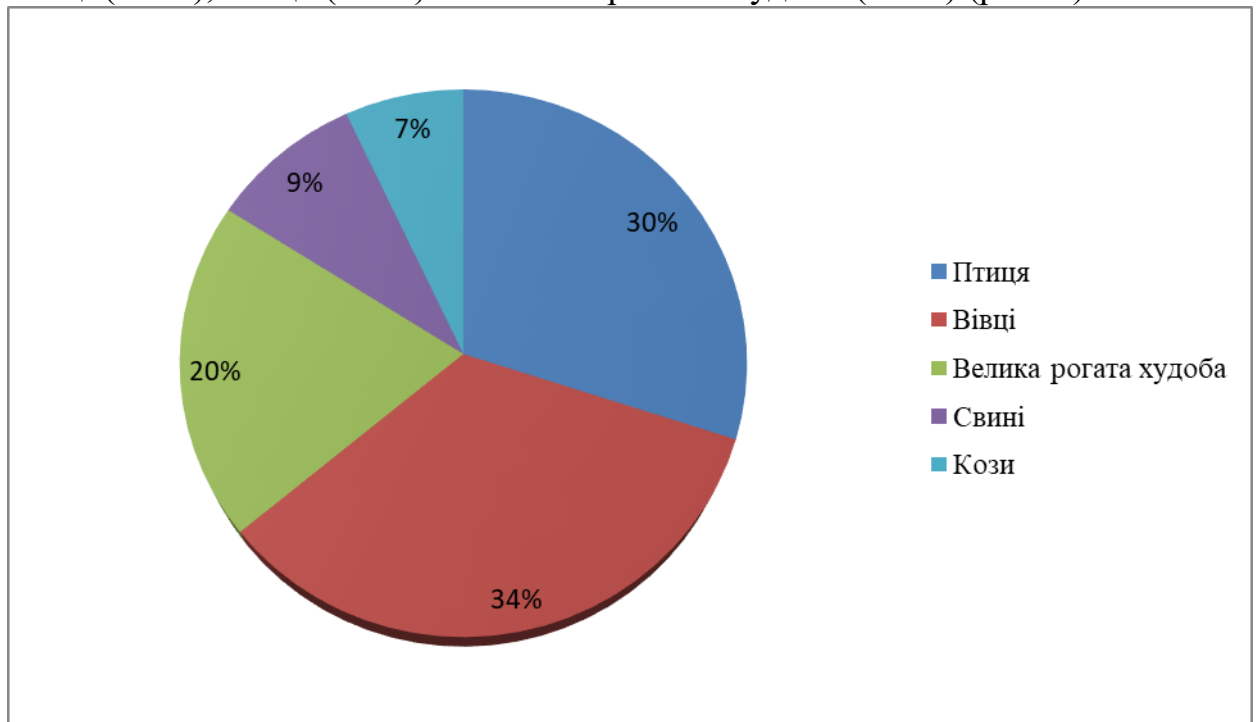

Рис. 1. Структура органічного тваринництва в ЄС (сформовано за даними [2])

Лідерами серед європейських країн за площею адаптованих до органічного виробництва сільськогосподарських земель за станом на 2017 рік є Австрія, де їх частка становить 19 % загальної площі, Швеція (15,4 %), Естонія (13,3 %) та Чехія (12,2 %) (рис. 2).

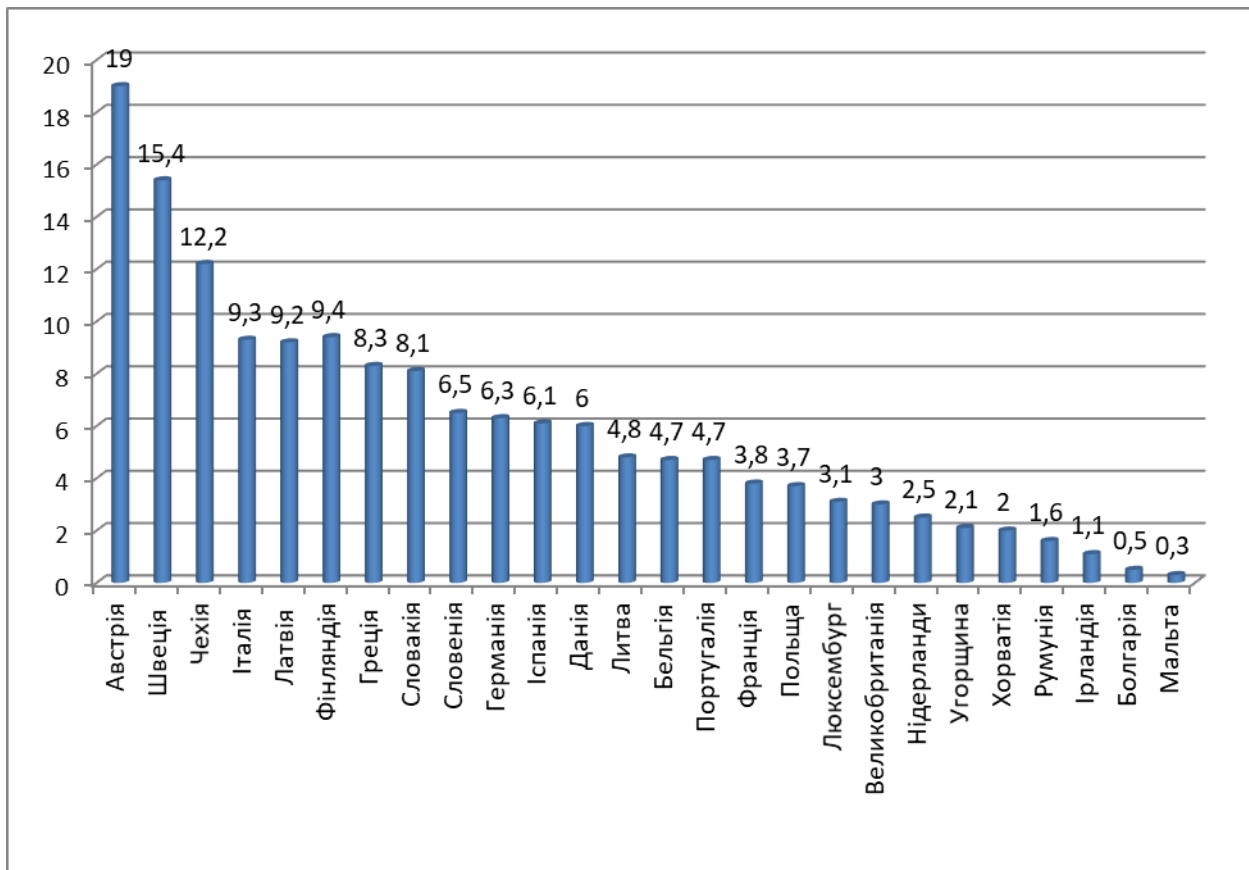

Рис. 2. Частка сільськогосподарських земель, на яких виробляється органічна продукція у країнах ЄС, % (сформовано за даними [4])

В органічному сільському господарстві Європи 2013 р. було майже 185 тис. фермерських господарств, більшість з яких (81 %) активно працюють у країнах ЄС-15. Тобто можна зробити висновок, що вже на початкових етапах створення ЄС стимулюванню органічного агровиробництва відводилася значна увага. У той же час, як показали дослідження, найвища частка споживання органічної продукції корелює із доходами населення. Зокрема, серед лідерів за споживанням органічних товарів – Швейцарія (177,4 євро на душу населення), Данія (166,9), Люксембург (134,3) та Швеція (133 євро відповідно).

Доцільно зазначити, що розвиток органічного виробництва в країнах Європи здійснювався за умов значної державної підтримки. «Європейський Союз розробив низку інструментів для підтримки органічного сільського господарства, одним із яких є створення інституційної основи для надання органічних субсидій у Європейському Союзі. У країнах Європейського Союзу прямі виплати є доступними для

всіх фермерів, які дотримуються базових вимог для захисту навколишнього середовища та утримання тварин (система «crosscompliance» у рамках Схеми єдиних виплат (singlepaymentscheme, SPS). Органічні фермери можуть розраховувати на отримання додаткових субсидій, які зазвичай виплачуються за добровільні агроекологічні заходи. У країнах, які не належать до Європейського Союзу, субсидії застосовуються для фермерів, що займаються традиційним та органічним сільським господарством» [5, с. 74]. Особливістю так званих органічних субсидій в ЄС є те, що вони надаються в розрахунку на одиницю органічної площі й не пов'язуються з результатами виробництва. Субсидії перш за все відіграють роль мотиватора для органічних фермерів щодо створення суспільних благ (збереження природи та біорізноманіття, здоров'я населення) та своєрідного компенсатора недоотриманої вигоди за порівняно нижчі врожаї.

Крім субсидій, діють також інші фінансові інструменти підтримки агровиробників: податкові кредити, компенсації витрат на впровадження нових органічних видів продукції, пільгове страхування ризиків.

Разом з державною підтримкою у країнах ЄС діє доволі жорстка система контролю за виробництвом органічної продукції, що гарантує її якість та заявлені властивості. Інспектування й сертифікація здійснюються державними органами або відповідними громадськими організаціями під контролем держави.

Отже, підтримка органічного виробництва як вагомого пріоритету сталого розвитку сільського господарства України потребує впровадження найбільш ефективних практик країн Європейського Союзу у сферах фінансового стимулювання, контролю, сертифікації та менеджменту органічного виробництва. За даними Міністерства аграрної політики та продовольства України, наша держава 2018 р. посіла 11-те місце серед європейських країн за загальною площею сільськогосподарських угідь, сертифікованих як органічні. Сьогодні вона становить майже 290 тис. га та понад 91 тис. га земель перебуває у перехідному періоді [6].

Зважаючи на зазначене, виділено чотири основних цикли, на підтримку яких орієнтується економічний механізм органічного виробництва (рис. 3). Перший цикл, пов'язаний з урегулюванням симплікативних вихідних параметрів агровиробництв, що угруповуються та формують агрегований комплекс виробничих факторів; другий – із урегулюванням стану симплікативних вихідних параметрів природно-ресурсних факторів, що угруповуються у відповідний агрегований комплекс; третій – із двома варіаціями, орієнтований на врегулювання

системи інтегрованого управління, що забезпечує отримання синергетичного ефекту від взаємодії функцій ресурсозбереження та природно-ресурсної функції моделі сталого агровиробництва; четвертий – із питаннями формування та регулюванням сучасної системи моніторингу.

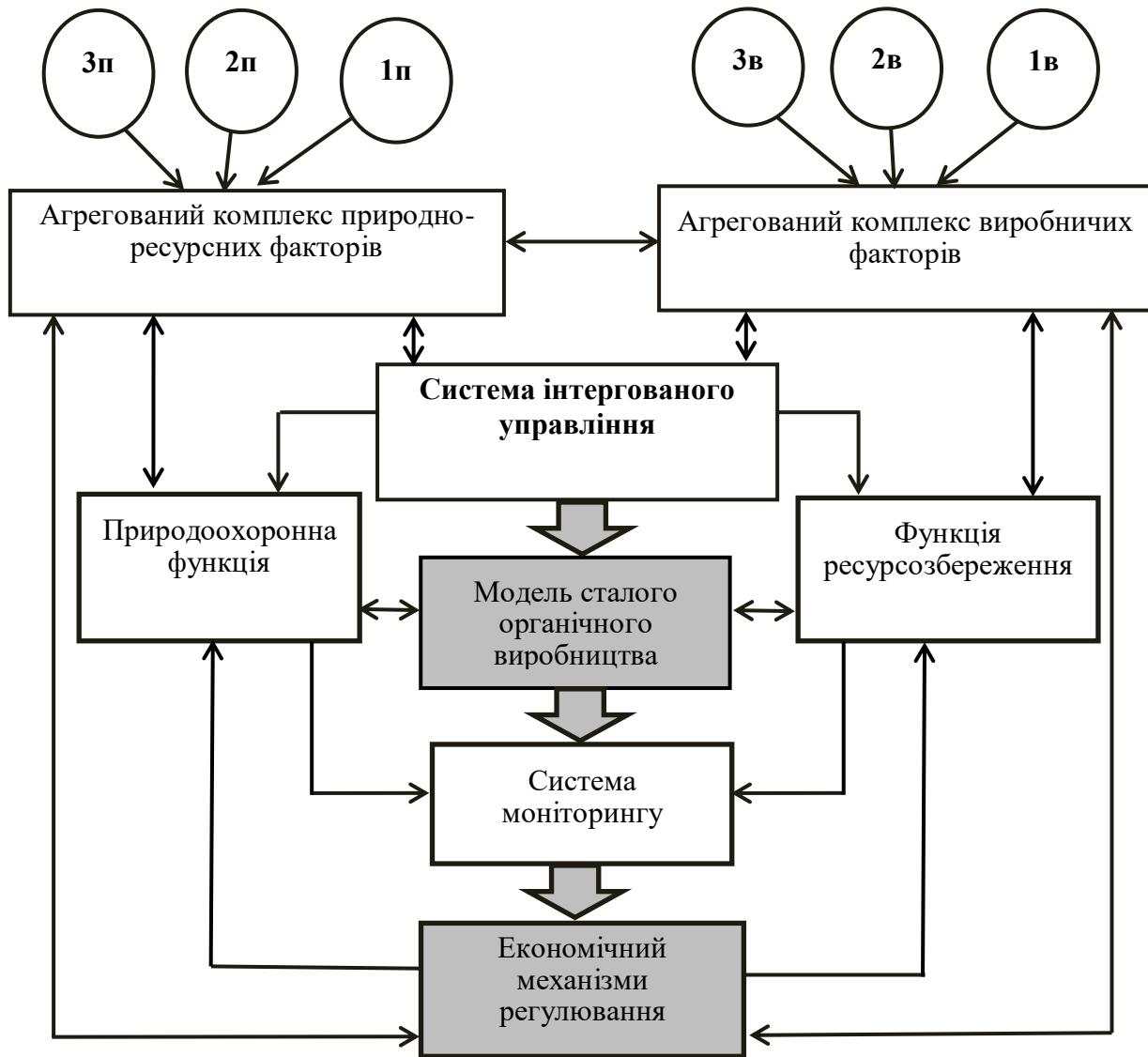

Рис. 3. Концептуальна схема інноваційної моделі органічного виробництва

Висновки. Доведено, що в умовах поступової інтеграції нашої держави в економічні ринкові системи ЄС актуалізуються проблеми адаптації інструментів державного регулювання в аграрній сфері, упровадження європейських екологічних і технологічних стандартів у виробництво, удосконалення засобів забезпечення конкурентоспроможної продукції. Розв’язання окреслених проблем потребує ґрунтовного дослідження світових надбань та імплементації кращого досвіду в

органічне виробництво України. Обґрунтовано схему моделі органічного виробництва, що базується на системі інтегрованого управління з урахування природоохоронної та ресурсозберігаючої функцій, комплексно формує економічний механізм регулювання. Наведена інноваційна модель органічного виробництва забезпечить синергетичний ефект сталого економічного зростання від взаємодії функцій ресурсозбереження та природно-ресурсної функції.

Бібліографічний список

1. Жидяк К.Н. Інноваційний розвиток підприємств аграрної сфери: регіональний аспект. Економіка: реалії часу. 2012. № 2. С. 166–168.
2. Органическое сельское хозяйство: шаг стран Восточной Европы, Кавказа и Центральной Азии навстречу «зеленой» экономике. URL: organic.ua.
3. European commission (2017). Facts and figures on organic agriculture in the European Union. URL: http://ec.europa.eu/agriculture/rica/pdf/Organic_2016_web_new.pdf.
4. Eurostat URL: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Organic_farming_statistics
5. Маслак О.М. Міжнародний досвід підтримки виробництва аграрної продукції. Вісник Сумського національного аграрного університету. 2014. Вип. 8(61). С. 72–76.
6. Федерація органічного руху в Україні. Органік в Україні. URL: organic.com.ua.
7. Іртищева І.О., Смелянець Т.В., Бурдельна Г.О., Крамаренко І.С. Стан та стратегічні орієнтири інвестиційно-фінансового забезпечення агропродовольчої сфери в умовах глобалізації. Агросвіт. 2012. №7. С.26-30
8. Іртищева І.О., Крамаренко І.С. Фінансово-кредитне забезпечення агропродовольчої сфери України: сучасний стан та перспективи розвитку. Агросвіт. 2013. №3. С.14-16
9. Попадинець Н. М., Іртищева І. О., Крамаренко І. С., Данило С. І., Журавель Ю. В. Стратегічні орієнтири державного регулювання розвитку внутрішнього ринку споживчих товарів. Регіональна економіка. 2020. №2(96). С. 131-143.
10. Пономарьова М.С., Мещеряков В.Є., Романова Т.А. Оцінка можливостей та визначення напрямів підвищення економічної ефективності виробництва продукції рослинництва. Вісник ХНАУ ім. В.В. Докучаєва. Серія „Економічні науки”. № 4. 2019 .С. 109- 119.

11. Судомир М. Р. Організаційно-економічний механізм зростання конкурентостійкості сільськогосподарських підприємств: дис.... канд. економ. наук: 08.00. 04 [Електронний ресурс]. / Марія Романівна Судомир. 2017. Режим доступу до ресурсу: <http://elar.tsatu.edu.ua/handle/123456789/6136>.

12. Пономарьова М. С. Захаров І. К., Іваненко В.Є. (2019). Механізм підвищення конкурентоспроможності підприємницької діяльності. Вісник ХНАУ ім. В.В. Докучаєва. Серія „Економічні науки”. URL http://visen.knau.kharkov.ua/visn_2019_1.html.

13. Судомир С. М. Формування системи управління розвитком сільськогосподарських підприємств: теорія, методологія: [монографія]. К.: ЦП «Компринт», 2015. 483 с

14. Пономарьова М.С. Екологічний менеджмент як інструмент сталого розвитку / М.С. Пономарьова, Л.В. Головань // Вісник ХНАУ. Серія “Економічні науки». - 2013. - № 5. С. 197 - 202. - 230 с.

15. Крамаренко І.С., Войт Д.С., Кравець Л.О. Ефективність використання інвестиційного потенціалу національної економіки у контексті впливу на економічне зростання. Вісник ХНАУ. 2019. №1. С.403- 413.

16. Рябуха М.С. Вплив інвестиційної діяльності на поліпшення інноваційного клімату в сільському господарстві / М.С. Рябуха // Вісник ХНАУ. № 5 / Харк. нац. аграр. ун-т. -Харків. - 2009. С.258-267

References

1. Zhydyak K.N. Innovatsiynyy rozvytok pidpryyemstv ahrarnoyi sfery: rehional'nyy aspekt. Ekonomika: realiyi chasu. 2012. № 2. S. 166–168.

2. Orhanycheskoe sel'skoe khozyaystvo: shah stran Vostochnoy Evropy, Kavkaza y Tsentral'noy Azyu navstrechu «zelenoy» ékonomyke. URL: organic.ua.

3. Evropean commission (2017). Facts and figures on organic agriculture in the European Union. URL: http://ec.europa.eu/agriculture/rica/pdf/Organic_2016_web_new.pdf.

4. Eurostat URL: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Organic_farming_statistics

5. Maslak O.M. Mizhnarodnyy dosvid pidtrymky vyrobnytstva ahrarnoyi produktsiyi. Visnyk Sums'koho natsional'noho ahrarnoho universytetu. 2014. Vyp. 8(61). S. 72–76.

6. Federatsiya orhanichnoho rukhu v Ukrayini. Orhanik v Ukrayini. URL: organic.com.ua.

7. Irtyshcheva I.O., Smelyanets' T.V., Burdel'na H.O., Kramarenko I.S. Stan ta stratehichni oriyentyry investytsiyno-finansovoho zabezpechennya ahroprodovol'choyi sfery v umovakh hlobalizatsiyi. Ahrosvit. 2012. №7. S.26-30

8. Irtyshcheva I.O., Kramarenko I.S. Finansovo-kredytne zabezpechennya ahroprodovol'choyi sfery Ukrayiny: suchasnyy stan ta perspektyvy rozvytku. Ahrosvit. 2013. №3. S.14-16

9. Popadynets' N. M., Irtyshcheva I. O., Kramarenko I. S., Danylo S. I., Zhuravel' YU. V. Stratehichni oriyentyry derzhavnoho rehulyuvannya rozvytku vnutrishn'oho rynku spozhyvchykh tovariv. Rehional'na ekonomika. 2020. №2(96). S. 131-143.

10. Ponomar'ova M.S., Meshcheryakov V.YE., Romanova T.A. Otsinka mozhyvostey ta vyznachennya napryamiv pidvyshchennya ekonomichnoyi efektyvnosti vyrobnytstva produktsiyi roslynnytstva. Visnyk KHNAU im. V.V. Dokuchayeva. Seriya „Ekonomichni nauky”. № 4. 2019 .S. 109- 119.

11. Sudomyr M. R. Orhanizatsiyno-ekonomichnyy mekhanizm zrostannya konkurentostiykosti sil's'kohospodars'kykh pidpryyemstv: dys.... kand. ekonom. nauk: 08.00. 04 [Elektronnyy resurs]. / Mariya Romanivna Sudomyr. 2017. Rezhym dostupu do resursu: <http://elar.tsatu.edu.ua/handle/123456789/6136>.

12. Ponomar'ova M. S. Zakharov I. K., Ivanenko V.YE. (2019). Mekhanizm pidvyshchennya konkurentospromozhnosti pidpryyemnyts'koyi diyal'nosti. Visnyk KHNAU im. V.V. Dokuchayeva. Seriya „Ekonomichni nauky”. URL http://visen.knau.kharkov.ua/visn_2019_1.html.

13. Sudomyr S. M. Formuvannya systemy upravlinnya rozvytkom sil's'kohospodars'kykh pidpryyemstv: teoriya, metodolohiya: [monohrafiya]. K.: TSP «Kompynt», 2015. 483 s

14. Ponomar'ova M.S. Ekolohichnyy menedzhment yak instrument staloho rozvytku / M.S. Ponomar'ova, L.V. Holovan' // Visnyk KHNAU. Seriya “Ekonomichni nauky». - 2013. - № 5. S. 197 - 202. - 230 s.

15. Kramarenko I.S., Voyt D.S., Kravets' L.O. Efektyvnist' vykorystannya investytsiynoho potentsialu natsional'noyi ekonomiky u konteksti vplyvu na ekonomichne zrostannya. Visnyk KHNAU. 2019. №1. S.403- 413.

16. Ryabukha M.S. Vplyv investytsiynoyi diyal'nosti na polipshennya innovatsiynoho klimatu v sil's'komu hospodarstvi / M.S. Ryabukha // Visnyk KHNAU. № 5 / Khark. nats. ahrar. un-t. -Kharkiv. - 2009. S.258-267

Бойко Е.А., Даник Н.В. Инновационная модель управления органическим производством. В статье обосновано формирование инновационной модели управления органическим производством.

Приведена структура органічного животноводства в ЄС. Рассчитана доля сільськогосподарських земель, на яких виробляється органічна продукція в країнах ЄС. Обоснована концептуальна схема моделі органічного виробництва, базуюча на інтегрованому управлінні з урахуванням природоохротної та ресурсозберігаючої функцій, комплексно формуючої економічний механізм регулювання.

Ключевые слова: устойчивое развитие, инновационная модель, органическое производство, инновации.

Boiko Y.A., Danik N.V. Innovative model of organic production management. The article substantiates the formation of an innovative model of organic production management. The structure of organic animal husbandry in the EU is given. The share of agricultural land on which organic products are produced in EU countries is calculated. The conceptual scheme of the model of organic production, based on integrated management taking into account the environmental and resource - saving functions, which comprehensively forms the economic mechanism of regulation, is substantiated. It is proved that in the conditions of gradual integration of our state into the economic market systems of the EU the problems of adaptation of instruments of state regulation in the agricultural sphere, introduction of European ecological and technological standards in production, improvement of means of providing competitive products are actualized. Solving the outlined problems requires a thorough study of world heritage and the implementation of best practices in organic production in Ukraine. The scheme of the model of organic production, based on the system of integrated management taking into account the environmental and resource-saving functions, comprehensively forms the economic mechanism of regulation. The presented innovative model of organic production will provide a synergetic effect of sustainable economic growth from the interaction of resource conservation functions and natural resource function.

Key words: sustainable development, innovative model, organic production, innovations.

Стаття надійшла до редакції: 11.05.2021 р.